

Egyházi értelmiség
és politikai
költészet a
klasszikus
századfordulón
(Kreskay Imre)

Nagy Ágoston, tud. mts.
NKE EJKK MTKI

Mi a politikai költészet?

- nincs átfogó szemléleti-módszertani kerete
- a *litterae*-fogalom és lassú felbomlása
  - politikai irodalom → politikai költészet
  - „tudomány”
  - különböző szférák kiválása
- két hagyomány (Arany L.)
  - hazafias
  - szatirikus
- politika és metapolitika
  - erkölcstan
  - társadalom
  - vallás
- nyilvánosság terei és korlátai
  - cenzúra
  - kéziratosság
  - nyomtatás
- nagy pillanatok
  - 1790–91: kivételes
  - 1809 – affirmatív, szatirikus

Költészet a klasszikus századfordulón

- VADERNA G. modellje
- I. „nagy hagyományok”
  - rendi költészet
    - domináns
  - vallásos költészet
  - közköltészet
    - változatos társadalmi/politikai tematika
    - ponyva, kéziratosság
    - pasquillus
- II. újítás
  - „íróbarátok” (episztola)
  - neoklasszicizmus
  - mesterkedők
    - *versificator* és *poeta*
  - bárdköltészet
    - Közvetítő szerep
    - Tettek – költészet – kulturális emlékezet
  - → keveredés
  - → minden szinten lehetséges a politikai költészet valamilyen formája

Rendi költészet

- Barokk poétikai tradíciók + klasszicizmus + magyaros formák megújulása
- Rendi korszak végéig (bizonyos elemei még tovább)
- Latinitás és magyarnyelvűség
- Társadalmi/politikai események – reprezentációs jellegű (ritualizált) társadalmi gyakorlatok szerves része
  - szűk alkalmosság
  - általánosabb igény
- aprónyomtatványok
- Nemesség és nemesi kultúra: főúri, udvarházi költészet
  - főurak, nemesség és a körülöttük élő csoportok
- hivatásszerűség
  - iskolai műveltség – humanista poétikai oktatás
  - „egyházi értelmiség”
- megrendelés, mecénatúra, instrumentalitás
  - dedikációs politika
  - laudáció

Modernizálódó politikai és háborús költészet

- átalakuló hagyományok
- külföldi minták (versforma stb.)
- rendi politika/társadalom hagyományos alkalmi (insurrekció, diéta), de:
- új kihívások – forradalom, globálissá és folyamatossá váló háború, politikai változások
- mediatizáció – elszakadás a konkrét alkalmaktól
- magyarnyelvűség (latin helyett)
- nyomtatás expanziója

„Egyházi értelmiség”

- Előfeltétel: középfokú (humanista) oktatás
  - rendi privilégium
  - rendkívüli befektetés
  - társadalmi mobilitás (alapítványok)
  - latin nyelv, poétika és retorika
  - *elvben* minden nagygymnáziumot végzett személy képes verset és szónoklatot írni
  - De facto ki, mikor, miért aktualizálja ezt a tudást
  - írástudók, illetve a *litterae* értelmében vett irodalom előállítóinak egyik legnagyobb csoportja
- szerzetesség és exszerzetesség
  - Karrierutak renden belül és kívül
  - a „geistlich-bürgerlicher Gelehrter” típusa (J. A. Riedel, Donczecz E.)
  - abolíció krízise
- Pálos rend
  - erőteljes nemzeti jelleg
  - sok nemes
  - sok literátor (Ányos, Virág, Versegly, Kreskay)
  - politikai irodalom
  - kontemplatív, de oktatási feladatok
  - 1786 – abolíció → egzisztenciális krízis
- lehetséges utak a megküzdésre
  - tudástőke
  - Világi pap
  - Tanár
  - Táborig pap
  - Hivatásos író/fordító → megbízásra, piacra dolgozik
  - házi káplán és nevelő

Kreskay Imre (1748–1811)

- 1748, Székesfehérvár – 1811, Pápa
- családi háttér
  - városlakó armalista (de: új nemeslevél, 1755)
  - Apa: tudástőke értéke
    - latin, jog → üstökösszerű emelkedés
    - öt fiútestvér
    - társadalmi mobilitás → jó minőségű iskoláztatás
- abolíció előtt
  - saját választás, nem kényszer (Ányos)
  - rend elitje: Rómában tanul
  - latinos-olaszos műveltség
  - jószágkormányzó, kisgimnáziumi igazgató
  - Jó világi és egyházi kapcsolatok
- abolíció után
  - nyugdíj
  - Székesfehérvári egyházmegye – befíciium nélkül
  - Házi káplán és nevelő
  - arisztokrata és jómódú birtokos özvegyasszonyok
  - a poétikai tudás jelentősége
  - „expálos identitás” fenntartása
- hagyományos írói/költészeti gyakorlat
  - Folyamatos
  - életforma jellegű
  - Több hagyomány párhuzamosan
  - Számos műfaj
  - Kiterjedt korpusz
  - Domináns „udvarházi költészet”
- Új elem: Politikai tematika 1794 után
  - Francia háborúk 1792–1815
  - határozottan magyar nyelvű
  - Általános érvényű politikai üzenet
  - mediatizáltság – országos közönség
  - forradalom-, majd Napóleon ellenes
  - rendi-nemzeti
  - elgondolható totális háború → excesszív jellegű erőszak

Kreskay általános érdekű politikai versei

- *Az Erdődy Huszárokhoz*, Pécs, 1795. OSZK Kt. Quart. Hung. 2202. f. 31v-32r. [„Faludi rámájára”]
- *Egy magyar musának filozófiai gondolati az 1795. új esztendőre alkalmaztatott versekben*. Pest, Patzkó F., [1795].
- *Az 1795. Új Esztendőre készült Versek*, Pest, Patzkó F., [1795].
- *Magyar Poema*, Pest, Patzko F., 1797.
- *Békesség. Esthajnali énekes inneplés [...]*, Veszprém, Özv. Számmer K., [1806]
- *Buzditó versek a' felkelő magyar nemességhez 1809. eszt.*, Veszprém, Özv. Számmer K., [1809].

Politikai költői szerepkonstrukció

- medialitás
  - nyomtatás
  - maga finanszírozza
  - többszörös közlés → hírlap + aprónyomtatvány
- nem megbízásra készülnek (vs. Versegly a fogság után), de van közvetett anyagi hasznuk
  - dedikáció, terjesztés
- saját maga terjeszti
  - levélben, személyesen osztogatja
  - barátok, ismerősök, befolyásos személyek
  - személyes kockázatvállalás (1809)
- saját politikai vélemény kifejezése
  - megfelel a hivatalos álláspontnak (affirmatív)
  - hazafias ajánlat – vagyon, jobbágyok, személyes hadbavonulás stb. helyett
  - a patrióta költő szerepe
  - a politikai költészet mint a francia forradalomtól datálható

Dedikációs politika

- alkalmi rendi költészet
  - megrendelés
  - kötelező elem
  - kapcsolatteremtés eszköze
  - *önmagában* is politikai lépés a vers alkalmától, tartalmától függetlenül
- József nádorhoz
  - legmagasabb országos méltóság, HT elnöke
  - Irodalom pártolásban játszott szerepe töredékesen feltárt
  - 1797 – latin, 1806 – magyar
  - a nyomtatvány megküldése az elsők között (1809)
- Folyamatos kérvények a helytartótanácsához
  - a nádor mint pártfogó
  - eredmény: folyamatos nyugdíjemelések
- „ex adductis, et tam **in cura animarum**, quam etiam **sphaera Litteraria** radicalis motivis” (1808)
  - nem konkrét megbízások, hanem a *költői tevékenység és életmű jutalmazása*

A vers mint *subsidiium* (Kreskay 1797)

„Ha birnék kintsekkel,
Termékeny földekkel,
Föld gyümölcset, 's
pénzemet:

Jobbágyim volnának,
Népek szolgálnának,
Adnám szolgál-népemet.

De se Jobbágyságom
Nints, se gazdagságom,
Sem számlálom
szolgámat:

Buzdító versemmel,

Nem más értékemmel

Segittem hát Hazámat.”

A politikai költő szerepkonstrukciója (Kreskay 1806)

„Tíz és egy Esztendeje most, hogy a' Frantzia Országi zenebonás változások lángot vetvén, és egész Európának figyelmetességét felébresztvén, engem-is, **mint igaz és hiv Hazafiút**, egy Magyar Músának Filosofiai gondolatit magyarázó Versekre buzdítottak [...]. Nem sokára azután a' Felkelő Nemességet Magyar Poemában buzdító Verseimmel serkentettem [...]. Most, midőn a' sohajtozva kivántt Békesség, még pedig édes Hazánkban, Posonyban, erősítettett-meg, tisztemnek tartottam, megfélemlert Hazám' közörömének [...]. Magyar Poeziámmal kedveskedni, [...] Felséges Apostoli Királyunknak jóvoltát jobbágyi

A politikai költészet lehetőségei és határai az „egyházi értelmiség” számára

- Politikai részvétel lehetőségei – nyilvánosság és informális kapcsolatok
- Nyomtatott nyilvánosság:
  - reprezentáció és propaganda
  - politikai publicisztika helyettesítése
- nem olvasható pusztán referenciálisan a szerző politikai álláspontjaként
- funkció: saját politikai vélemény / megbízatás / instrumentális vegyesen